

Z DZIECKA NIEWOLNIK – ALS KIND VERSKLAVT

v|rg

Quellen zur Regionalgeschichte 15

IRENA WIELGAT

Z DZIECKA NIEWOLNIK

Wywieziona z Łodzi do Bielefeld –
wspomnienia lat robót przymusowych
w Niemczech

ALS KIND VERSKLAFT

Aus Łódź verschleppt nach Bielefeld –
Erinnerungen an die Jahre der Zwangsarbeit
in Deutschland

Wydane przez
Wolganga Herzoga i Merret Wohlrab

Herausgegeben von
Wolfgang Herzog und Merret Wohlrab

Stowarzyszenie Literacko-Artystyczne „Fraza”
Verlag für Regionalgeschichte

Bielefeld · Rzeszów 2017

Zdjęcie na okładce: podczas kopania rowów przeciwlotniczych na terenie Przędalni Naprzód (Irena Wielgat pierwsza od prawej), zob. s. 167, zdj. 23

Tył okładki: fot. Hans-Jürgen Pade, por. s. 183, zdj. 41

Zdjęcie s. 5: Irena Wielgat w wieku trzynastu lat, zob. s. 158, zdj. 10

Titelbild: Beim Ausheben von Luftschutzgräben auf dem Gelände der Spinnerei Vorwärts (Irena Wielgat 1. von rechts), siehe S. 167, Abb. 23

Umschlag hinten: Foto Hans-Jürgen Pade, siehe S. 183, Abb. 41

Bild S. 5: Irena Wielgat als Dreizehnjährige, siehe S. 158, Abb. 10

Bibliografische Information der Deutschen Nationalbibliothek

Die Deutsche Nationalbibliothek verzeichnet diese Publikation in der Deutschen Nationalbibliografie; detaillierte bibliografische Daten sind im Internet über <http://dnb.d-nb.de> abrufbar.

© For Polish translations by Stowarzyszenie Literacko-Artystyczne „Fraza”

All rights reserved

ISBN 978-83-60678-64-0

www.fraza.pl

© Verlag für Regionalgeschichte

Alle Rechte vorbehalten

ISSN 1439-8591

ISBN 978-3-7395-1005-7

www.regionalgeschichte.de

Skład i łamanie / Satz und Layout: Martin Emrich, Lemgo

Druk i oprawa / Druck und Verarbeitung: Hans Kock, Bielefeld

Wydrukowano na papierze bezkwasowym według normy ISO 9706

Gedruckt auf alterungsbeständigem Papier nach ISO 9706

Printed in Germany

Spis treści

Słowo wprowadzające	10
<i>Eberhard David</i>	
Nad wojennymi wspomnieniami Ireny Wielgat	12
<i>Jan Rydel</i>	
Uwagi wydawców	18
<i>Wolfgang Herzog</i>	
Wstęp	22
<i>Merret Wohlrab</i>	

Z DZIECKA NIEWOLNIK

Wywieziona z Łodzi do Bielefeld – wspomnienia lat robót przymusowych w Niemczech	30
<i>Irena Wielgat z domu Książak</i>	

ŚWIADECTWA WŁASNE, PIOSENKI, WIERSZE

„Te wydarzenia na zawsze zostawiły piętno na całym moim dorosłym życiu”	116
<i>Irena Wielgat 10 marca 2008 r. w bielefeldzkim ratuszu</i>	
„Zarówno moja głowa, jak i cały organizm musiały od tego odpocząć”	122
<i>Irena Wielgat o pisaniu swoich wspomnień</i>	
<i>Irena Wielgat o sobie</i>	126
Piosenki i wiersze z czasów pracy przymusowej	134
ZDJĘCIA I DOKUMENTY	154

Spinnerei Vorwärts (Przędzalnia Naprzód)	210
<i>Uwe Horst</i>	
Roboty przymusowe Polek i Polaków w Rzeszy Niemieckiej w latach 1939–1945	230
<i>Wolfgang Herzog</i>	

Inhalt

Geleitwort	11
<i>Eberhard David</i>	
Gedanken über die Kriegserinnerungen von Irena Wielgat ...	13
<i>Jan Rydel</i>	
Vorbemerkung der Herausgeber	19
<i>Wolfgang Herzog</i>	
Einleitung	23
<i>Merret Wohlrab</i>	

ALS KIND VERSKLAVT

Aus Łódź verschleppt nach Bielefeld – Erinnerungen an die Jahre der Zwangsarbeit in Deutschland	31
<i>Irena Wielgat geb. Książak</i>	

SELBSTZEUGNISSE, LIEDER, GEDICHTE

„Jene Jahre haben meinem Leben ein unauslöschliches Siegel eingepägt.“	117
<i>Irena Wielgat am 10. März 2008 im Rathaus Bielefeld</i>	
„Mein Geist und mein ganzer Organismus mussten zur Ruhe kommen.“	123
<i>Irena Wielgat über das Schreiben ihrer Erinnerungen</i>	
<i>Irena Wielgat über sich</i>	127
Lieder und Gedichte aus der Zeit der Zwangsarbeit	135

BILDER UND DOKUMENTE

Die Spinnerei Vorwärts	211
<i>Uwe Horst</i>	
Über die Zwangsarbeit von Polinnen und Polen im Deutschen Reich von 1939 bis 1945	231
<i>Wolfgang Herzog</i>	

SPIS TREŚCI

Dokumenty i mapy	260
Wskazówki do dalszej lektury	272
Wydawcy	276
Autorki i autorzy, tłumaczki i tłumacze	278
Podziękowania	282
Spis ilustracji	288

Dokumente und Karten	261
Tipps zur weiteren Lektüre	273
Herausgeber	277
Autorinnen und Autoren, Übersetzerinnen und Übersetzer ...	279
Dank	283
Übersicht über die Abbildungen	288

Słowo wprowadzające

W 2004 roku Rada Miasta Bielefeld zaprosiła dużą grupę dawnych robotników przymusowych z Europy Wschodniej. Spotkanie z tymi ludźmi, którzy musieli wycierpieć tak wiele nieprawości, należało do najważniejszych doznań w trakcie mojego piętnastoletniego urzędowania na stanowisku nadburmistrza. Czułem, jak wiele znaczyło dla naszych gości być podejmowanymi właśnie jako goście tu, gdzie jako młodzi ludzie doznawali głodu, poniżenia, izolacji i przemocy. Ich otwartość, przyjazne nastawienie oraz gotowość do porozumienia i pojednania osobiście bardzo mnie wzruszyły.

To szczęśliwy przypadek dla Bielefeld, że wspomnienia Ireny Wielgat z okresu jej przymusowej pracy w Bielefeld, które spisała dla swych dzieci i wnuków w Polsce, znalazły drogę do naszego miasta i teraz będą tu wydane. Rysowany przez nią wielostronny i plastyczny obraz doświadczeń z czasu, gdy była ona robotnicą przymusową, jest dla Bielefeld w rzeczy samej czymś wyjątkowym.

W roku 2008 miałem przyjemność powitać w bielefeldzkim ratuszu Irenę Wielgat wraz z Feliksą Sokołowską, inną byłą przymusową robotnicą z Polski. Mówiła wtedy, że decyzja, aby raz jeszcze przyjechać do Bielefeld, nie była łatwa, ponieważ wspomnienia z czasu pracy przymusowej były bardzo bolesne. Jednocześnie powiedziała też, jak ważne jest dla niej przekazanie ich następnym pokoleniom, by potworności te więcej się nie powtórzyły.

Dzięki spisanyom wspomnieniom w szczególny sposób udało jej się to osiągnąć. Są one dla nas dobitnym ostrzeżeniem, nakazem, by wciąż od nowa podejmować trud poznawania czasów narodowego socjalizmu, bezprawia przymusowej pracy i być czujnym na przyszłość. Życzę tej książce wielu czytelniczek i czytelników, szczególnie wśród młodej generacji.

Eberhard David
Nadburmistrz miasta Bielefeld
w latach 1989–1994 i 1999–2009

Geleitwort

Im Jahr 2004 hat der Rat der Stadt Bielefeld eine große Gruppe ehemaliger Zwangsarbeiter aus Osteuropa nach Bielefeld eingeladen. Für mich gehören die Begegnungen mit diesen Menschen, die hier so viel Leid und Unrecht erfahren mussten, zu den beeindruckendsten Erlebnissen während meiner fünfzehnjährigen Amtszeit als Oberbürgermeister. Ich habe gespürt, wie viel es für unsere Gäste bedeutet hat, hier als Gast willkommen zu sein, wo sie als junge Menschen Hunger, Erniedrigungen, Isolation und Gewalt erlebt hatten. Und ihre Offenheit, Freundlichkeit und Bereitschaft zu Verständigung und Aussöhnung hat mich persönlich sehr berührt.

Es ist ein Glücksfall für Bielefeld, dass die Erinnerungen von Irena Wielgat an ihre Jahre der Zwangsarbeit in Bielefeld, die sie für ihre Kinder und Enkelkinder in Polen aufgeschrieben hatte, den Weg nach Bielefeld gefunden haben und jetzt hier veröffentlicht werden. Das vielfältige und anschauliche Bild der Erfahrungen, das sie von ihrer Zeit als Zwangsarbeiterin zeichnet, ist für Bielefeld wohl einzigartig.

Im Jahr 2008 hatte ich die Freude, Irena Wielgat zusammen mit Feliksa Sokołowska, einer anderen ehemaligen Zwangsarbeiterin aus Polen, im Bielefelder Rathaus begrüßen zu können. Sie sprach dort davon, dass die Entscheidung noch einmal nach Bielefeld zu kommen, für sie nicht einfach war, weil die Erinnerungen an die Zeit der Zwangsarbeit so schmerzlich waren. Und sie sagte, wie wichtig es ihr zugleich ist, sie an die nächsten Generationen weiterzugeben, damit so Schreckliches nicht noch einmal geschieht.

Das ist ihr mit ihrer Erzählung in besonderer Weise gelungen. Sie ist eine eindringliche Mahnung an uns, uns immer wieder mit der Zeit des Nationalsozialismus und dem Unrecht der Zwangsarbeit auseinanderzusetzen und wachsam für die Zukunft zu sein. Ich wünsche dem Buch viele Leserinnen und Leser, ganz besonders auch bei jungen Menschen!

Eberhard David
Oberbürgermeister der Stadt Bielefeld
1989–1994 und 1999–2009